

Birleşmiş Milletler
Çocuk Hakları Komitesi'nin
Çocuk Haklarına dair Sözleşme'ye ilişkin
Genel Yorumları
2001 – 2006

**INTERNATIONAL
CHILDREN'S CENTER**

**Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi'nin
Çocuk Haklarına dair Sözleşme'ye ilişkin
Genel Yorumları
2001 – 2006**

ICC

Nisan 2006, Ankara

İÇİNDEKİLER

Önsöz	iv
Eğitimin Amaçları (Genel Yorum I - 2001)	1-1 – 1-7
Bağımsız Ulusal İnsan Hakları Kuruluşlarının Çocuk Haklarının Yaygınlaştırılmasındaki ve orunmasındaki Rolü (Genel Yorum II - 2002)	2-1 – 2-7
HIV/AIDS ve Çocuk Hakları (Genel Yorum III - 2003)	3-1 – 3-12
Çocuk Hakları Sözleşmesi Bağlamında Ergen Sağlığı ve Gelişimi (Genel Yorum IV - 2003)	4-1 – 4-10
Çocuk Hakları Sözleşmesi Genel Uygulama Önlemleri (Genel Yorum V - 2003)	5-1 – 5-18
Refakatsiz ve Ayrılmış Çocuklarla İlgili Olarak Menşe Ülkeleri Dışında Gözetilecek Hususlar Genel Yorum VI - 2005)	6-1 – 6-24
Çocuk Haklarının Erken Çocukluk Döneminde Yaşama Geçirilmesi (Genel Yorum VII - 2005)	7-1 – 7-18

KISALTMALAR

AIDS	: Acquired Immunodeficiency Syndrome
BM	: Birleşmiş Milletler
CAT	: BM İşkenceyi Önleme Sözleşmesi
CEDAW	: BM Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığı Önleme Sözleşmesi
CRC	: BM Çocuk Haklarına dair Sözleşme (Çocuk Hakları Sözleşmesi)
CYBH	: Cinsel Yolla Bulaşan Hastalıklar
GC	: Genel Yorum
HDK	: Hükümet Dışı Kuruluş
HIV	: Human immunodeficiency virus
ICC	: Uluslararası Çocuk Merkezi (International Children's Center)
ICCPR	: Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi
IESCR	: Uluslararası Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
OHCHR	: Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisi
OPSA	: Çocuk Asker İhtiyari Protokolü
OPSC	: Çocuk Satışı, Çocuk Fuhuşu, Çocuk Pornografisi İhtiyari Protokolü
PRSP	: Yoksulluğu Azaltma Strateji Metinleri
SWAP	: Sektörel Kalkınma Yaklaşımları
UİHK	: Ulusal İnsan Hakları Kurumları
UNAIDS	: BM HIV/AIDS Ortak Programı
UNESCO	: BM Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu
BMMYK (UNHCR)	: BM Mülteciler Yüksek Komiserliği
UNICEF	: BM Çocuklara Yardım Fonu
WHO	: Dünya Sağlık Örgütü

Ö N S Ö Z

Çocukluk döneminin tanımını yapan, çocuğun her durum ve koşulda Yüksek Yararı'nı öngören, çocuk haklarının gözetilmesinde asgari standardı tespit eden; çocukların kendileriyle ilgili kararlarda görüş bildirmelerini ve görüşlerinin saygı görüp dikkate alınmasını belirten Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin hazırlanmasından bu yana 17 yıl geçmiştir.

Başlangıcı 20. yüzyıla dayanan, çocuk haklarının uluslararası ortamda korunup gözetilmesini belirleyen uluslararası insan hakları belgeleri ile girmiş olduğumuz yeni Binyıl'da çocuklarımızı korumağa çalışıyoruz. Böylelikle uluslararası topluluğun ortak değerlerinin birleştirdiği, erkek, kadın ve çocuk bütün insanlar için barış ve insana yakışır standartların varolduğu bir dünyanın gerçekleşmesini umut ediyoruz.

Bir Devlet, Çocuk Hakları Sözleşmesi'ni onayladığında, uluslararası hukuk çerçevesinde, bunu uygulama yükümlülüğü altına girmiş olmaktadır. Uygulama, taraf Devletlerin, Sözleşme'de çocuklara tanınan bütün hakların kendi egemenlik alanlarında yaşama geçirilmesini sağlayacak önlemleri aldıkları süreçtir. Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 4. Madde'si taraf Devletlerden, Sözleşme'de yer alan hakların yaşama geçirilmesi için gerekli bütün yasal, idari ve diğer önlemleri almalarını talep etmektedir. Sözleşme'ye göre uygulamada esas yükümlülük Devlet'e ait olmakla beraber, çocuk haklarının yaşama geçirilmesinde, toplumun tüm kesimlerinin ve çocukların katılımının sağlanması da gereklidir. Burada, iç hukukun tamamının, Sözleşme ile tam uyum halinde olmasının sağlanması, Sözleşme'de yer alan ilkelerin ve hükümlerin doğrudan doğruya ve gerektiği gibi uygulanması önemlidir.

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi yukarıda söz edilenlere ek olarak, etkili bir uygulama için gerekli önlemleri belirlemiştir. Bunların arasında hükümette, parlamentoda, yargıda ve her kademedede özel yapılanmanın ve izleme sistemlerinin oluşturulması ve ilgili eğitim ve diğer etkinlikler de yer almaktadır.

Çocuk Hakları Komitesi, taraf Devletlerin Sözleşme uyarınca ilettikleri raporları periyodik olarak incelerken, 'Genel Uygulama Önlemleri' adını verdiği başlığa özel bir dikkat göstermektedir. Komite, incelemeleri sonucunda açıkladığı sonuç gözlemlerinde genel önlemlere ilişkin somut tavsiyelerde bulunmaktadır. Çocuk Hakları Komitesi'nin ilgili taraf Devletlerden beklediği, bir sonraki periyodik raporunda, bu tavsiyelerle ilgili hangi somut girişimlerde bulunduğu belirtilmesidir. Sözleşme'nin 45. Maddesi'nin (d) bendinde 'Komite, bu Sözleşme'nin 44. ve 45. maddeleri uyarınca alınan bilgilere dayanarak, telkin ve genel nitelikte tavsiyelerde bulunabilir. Bu telkin ve genel nitelikteki tavsiyeler, ilgili olan her taraf Devlete gönderilir ve şayet varsa, taraf Devletlerin yorumları ile birlikte Genel Kurul'un dikkatine sunulur.' ifadesi yer almaktadır.

Dolayısıyla Genel Yorumlar'ın Sözleşme'nin maddelerinin anlaşılması ve izlenmesi açısından ne denli önemli olduğu da görülmektedir.

Genel Yorumlar çocuk haklarının yorumlanması, uygulanması ve çocukların korunması ile ilgili standart çerçeve oluşturulmasına katkıda bulunmaktadır. Bunu gerçekleştirirken Devletlerle ve onların gözlemci kuruluşlarıyla da mevcut standartların geliştirilmesini sağlamaktadır. Bu nedenle ülkelerdeki kanun yapıcılar ve tüm uygulayıcılar için bir kılavuz niteliğindedir.

Uluslararası Çocuk Merkezi (International Children's Center, ICC), kullanıcıları için çok önemli birer rehber olduğunu düşündüğü Cenevre'deki Birleşmiş Milletler Çocuk Komitesi'nin yayınladığı 'General Comments' dokümanlarının Türkçe versiyonunu sizlerle paylaşmaktan onur duymaktadır. Ayrıca bu yayınların ilk dağıtımının 23 Nisan Milli Egemenlik ve Çocuk Bayramı Haftası etkinlikleri içinde düzenlediğimiz ve B.M. Çocuk Komisyonu üyesi Sayın Nevana Vuckovic Sahovic'in de katılacağı "Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına dair Sözleşme'nin Uygulanmasının İzlenmesi Sempozyumu"nda yapılacağından da mutluluk duymaktadır.

Tüm dünya çocuklarının, hakları olan, refah ve mutluluk içinde yaşayabilecekleri bir ortama kavuşmaları umuduyla.

Prof. Dr. Münevver Bertan
Genel Müdür

Gülgün Müftü
Çocuk Hakları Proje Yürütücüsü

**Çocuk Hakları Sözleşmesi
Genel Uygulama Önlemleri
GENEL YORUM**

5

ÇOCUK HAKLARI KOMİTESİ
GENEL YORUM No. 5 (2003)
Çocuk Hakları Sözleşmesi
Genel Uygulama Önlemleri
(maddeler 4, 42 ve 44, paragraf 6)

ÖNSÖZ

Çocuk Hakları Komitesi bu Genel Yorumu, taraf Devletlerin, Komite tarafından “genel uygulama önlemleri” olarak tanımlanan önlemleri geliştirme yükümlülüklerini özetlemek amacıyla hazırlamıştır. Bu kavramın değişik yönleri karmaşık özellikler göstermektedir ve Komite daha sonra bu görüşü genişletmek üzere tek tek ögelere ilişkin daha ayrıntılı bir görüş hazırlamayı düşünmektedir. Ayrıca, Komite’nin 2 sayılı ve “Çocuk haklarının korunmasında ve geliştirilmesinde bağımsız insan hakları kuruluşlarının rolü” başlığını taşıyan Genel Yorum’u (2002) de bu kavramı daha ileri düzeyde açmış bulunmaktadır.

Madde 4

“Taraf Devletler, bu Sözleşme’de tanınan hakların uygulanması amacıyla gereken her türlü yasal, idari ve diğer önlemleri alırlar. Ekonomik, sosyal ve kültürel haklara ilişkin olarak, Taraf Devletler eldeki kaynaklarını olabildiğince geniş tutarak, gerekirse uluslararası işbirliği çerçevesinde bu tür önlemler alırlar.”

I. GİRİŞ

1. Bir Devlet Çocuk Hakları Sözleşmesi’ni onayladığında, uluslararası hukuk çerçevesinde bunu uygulama yükümlülüğü altına girmiş olmaktadır. Uygulama, taraf Devletlerin, Sözleşme’de çocuklara tanınan bütün hakların kendi egemenlik alanlarında yaşama geçirilmesini sağlayacak önlemleri aldıkları süreçtir¹. Madde 4 taraf Devletlerden, Sözleşme’de yer alan hakların yaşama geçirilmesi için “gerekli bütün yasal, idari ve diğer önlemleri” almalarını talep etmektedir. Sözleşme ile yükümlülük altına giren Devlet olmakla birlikte, Devletin bu sözleşmeyi uygulama – çocuk haklarını fiilen yaşama geçirme- yükümlülüğü toplumun bütün kesimleriyle, bu arada elbette çocuklarla birlikte yerine getirilmesi gereken bir işittir. Burada, iç hukukun tamamının Sözleşme ile tam uyum halinde olmasının sağlanması, Sözleşme’de yer alan ilkelerin ve hükümlerin doğrudan doğruya ve gerektiği gibi uygulanması temel önemdedir. Çocuk Hakları Komitesi bunlara ek olarak, etkili bir uygulama için gerekli bir dizi önlem belirlemiştir. Bunların

¹ Komite, taraf Devletlere, Sözleşme’nin amaçları açısından çocuğun “yasalarca daha önce reşit sayılma durumları hariç 18 yaşından küçük herkes” olarak tanımlandığını hatırlatır (madde 1).

arasında, Hükümette, parlamentoda, yargıda ve her kademedede özel yapıların ve izleme sistemlerinin oluşturulması, ilgili eğitim ve diğer etkinlikler yer almaktadır.²

2. Komite, taraf Devletlerin Sözleşme uyarınca ilettikleri raporları periyodik biçimde incelerken, “genel uygulama önlemleri” adını verdiği başlığa özel bir dikkat göstermektedir. Komite, incelemeleri sonucunda açıkladığı sonuç gözlemlerinde genel önlemlere ilişkin somut tavsiyelerde bulunmaktadır. Komite’nin ilgili taraf Devletten beklediği, bir sonraki periyodik raporunda, bu tavsiyelerle ilgili hangi somut girişimlerde bulunduğu belirtilmesidir. Komite’nin raporlara ilişkin kılavuzları Sözleşme’de yer alan maddeleri kümeler halinde bir araya getirmektedir.³ Bu kümelerden ilki “genel uygulama önlemleri”dir. Burada Madde 4 de Madde 42 (Sözleşme’nin içeriğinin çocuklar ve yetişkinler tarafından yaygın biçimde bilinmesini sağlama yükümlülüğü; aşağıda 66. paragrafa bakınız) ve Madde 44 paragraf 6 (raporların ülkede yaygın biçimde sunulması; bakınız, aşağıdaki 71. paragraf) ile birlikte alınmaktadır.

3. Bu hükümlere ek olarak, diğer genel uygulama önlemleri 2. maddede belirtilmektedir: “Taraf Devletler, halihazırdaki Sözleşme’de yer alan haklara, herhangi bir ayırım gözetmeksizin kendi egemenlik alanlarındaki her çocuk için saygı gösterecek ve güvenlik altına alacaklardır.”

4. Ayrıca, 3. maddenin 2. paragrafına göre “Taraf Devletler, çocuğun ana-babasının, vasilerinin veya kendisinden hukuken sorumlu olan diğer kişilerin hak ve ödevlerini de göz önünde tutarak, esenliği için gerekli koruma ve bakımı sağlamayı üstlenirler ve bu amaçla tüm uygun yasal ve idari önlemleri alırlar.”

5. Uluslararası insan hakları hukukunda, Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi’nin 2. maddesi ve Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Anlaşması’nın 2. maddesi gibi, Sözleşme’nin 4. maddesine benzeyen ve genel uygulama yükümlülüklerini ortaya koyan maddeler bulunmaktadır. İnsan Hakları Komitesi ile Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, bu hükümlerle ilgili olarak, halihazırdaki Genel Yorum’u ve aşağıdakileri tamamlayıcı nitelikteki Genel Yorum’ları açıklamışlardır.⁴

6. Madde 4, taraf Devletlerin genel uygulama yükümlülüklerini yansıtırken, ikinci cümlesinde medeni ve siyasal haklarla ekonomik, sosyal ve kültürel haklar arasında bir ayırım gözetmektedir: “Taraf Devletler, ekonomik, sosyal ve kültürel haklara ilişkin olarak, ellerindeki kaynaklardan azami ölçüde yararlanacaklar ve gerektiğinde bu alanda uluslararası işbirliğine başvuracaklardır.” Genel olarak insan haklarının veya Sözleşme’de yer alan hakların bu iki kategoriye rahatlıkla ayrılabilmesi basit ve kesin bir ölçüt yoktur. Komite’nin rapor kılavuzları ise 7, 8, 13-17 ve 37 (a) maddeleri “medeni haklar ve özgürlükler” başlığı altında toplamakta, ancak yeri geldiğinde bunların Sözleşme’de yer alan medeni ve siyasal hakların tamamı olmadığını da belirtmektedir. Gerçekten de, başta 2, 3, 6 ve 12. maddeler olmak üzere Sözleşme’nin diğer birçok maddesinin

² Çocuk Hakları Komitesi 1999 yılında, Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin BM Genel Kurulu tarafından kabul edilmesinin onuncu yıldönümü münasebetiyle 2 günlük bir çalışma gerçekleştirdi. Genel uygulama önlemleri üzerinde odaklanan bu çalışmanın ardından Komite ayrıntılı sonuçlar ve tavsiyeler hazırladı (bakınız ÇHS/K/90, para. 291).

³ Sözleşme’nin 44. maddesinin 1 (a) paragrafına göre Taraf Devletlerce Sunulması Gereken İlk Raporların Biçimine ve İçeriğine İlişkin Kılavuzlar, ÇHS/K/5, 15 Ekim 1991; Sözleşme’nin 44. maddesinin 1 (b) paragrafına göre Taraf Devletlerce Sunulması Gereken Periyodik Raporların Biçimine ve İçeriğine İlişkin Kılavuzlar, ÇHS/K/58, 20 Kasım 1996.

⁴ İnsan Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 3 (13. oturum, 1981), Madde 2: Ülke ölçeğinde uygulama; Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 3 (5. oturum, 1990), Taraf Devletlerin yükümlülüklerinin mahiyeti (Sözleşme madde 2, paragraf 1); ayrıca Genel Yorum No. 9 (19. oturum, 1998), Genel yorum no.3’teki belirli noktaların detaylandırılması ve Sözleşme’nin ülke içinde uygulanması. Anlaşma organlarının Genel Yorum ve tavsiyelerinden oluşan derlemeler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği tarafından düzenli olarak yayınlanmaktadır (HRI/GEN/1/Rev.6).

medeni ve siyasal haklar öngördüğü açıktır ve bu durum da insan haklarının bölünmezliğini ve birbiriyle bağlantısını göstermektedir. Ekonomik, sosyal ve kültürel haklardan yararlanılabilmesi, medeni ve siyasal haklardan yararlanabilme durumuyla içsel biçimde ilişkilidir. Aşağıda 25. paragrafta da değinildiği gibi Komite ekonomik, sosyal ve kültürel haklarla birlikte medeni ve siyasal hakların da yargı konusu olabilmesi gerektiğini düşünmektedir.

7. 4. maddenin ikinci cümlesi, kaynakların – finansal ve diğer- ekonomik, sosyal ve kültürel hakların kimi Devletler de tam anlamda yaşama geçmesini engelleyebileceğini gerçekçi bir biçimde kabul etmektedir; böylece bu hakların ‘tedrici biçimde’ gerçekleştirilmesi kavramı ortaya çıkmaktadır: Devletler, uygulamalarını “eldeki kaynakları azami ölçülerde kullanarak” gerçekleştirdiklerini ve bu amaçla gerektiğinde uluslararası yardıma da başvurduklarını gösterebilecek durumda olmalıdırlar. Devletler Sözleşme’yi onayladıklarında, Sözleşme hükümlerini kendi egemenlik alanlarında yaşama geçirmenin ötesinde, uluslararası işbirliği yoluyla küresel uygulamaya da katkıda bulunmayı taahhüt etmiş olmaktadır. (bakınız, aşağıdaki 60. paragraf).

8. Esasen cümle de Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi’nde yer alan ifadeye benzerlik taşımaktadır ve Komite, sözü edilen bu sözleşme ile ilgili Komite ile şu hususta tamamen görüş birliği içindedir: “mevcut kaynakların yetersiz kaldığının açıkça görüldüğü durumlarda bile, taraf Devletin mevcut koşullar içinde getirilen haklardan azami ölçüde yararlanmasını sağlama yükümlülüğü devam eder.”⁵ Ekonomik koşulları ne olursa olsun, taraf Devletler, en dezavantajlı konumdakilere özel dikkat göstererek, çocuğun haklarının yaşama geçirilmesi için mümkün olan bütün önlemleri almak durumundadırlar.

9. Komite tarafından belirlenen ve halihazırdaki Genel Yorum'da anlatılan genel uygulama önlemlerinden amaçlanan, bütün çocukların, Sözleşme’de yer alan bütün haklardan, yasal düzenlemeler, eşgüdüm ve izleme organlarının – hükümete bağlı ve bağımsız- oluşturulması, kapsamlı veri toplanması, farkındalık yaratma ve duyarlılık geliştirme, eğitim ve nihayet uygun politikaların, hizmetlerin ve programların uygulanması yollarıyla yararlandırılmasıdır. Sözleşme’nin benimsenmesinin ve hemen hemen bütün ülkeler tarafından onaylanmasının tatmin edici sonuçlarından biri de, ülke ölçeğinde çocuk odaklı ve çocuklara duyarlı çeşitli organların, yapıların ve etkinliklerin yaratılması olmuştur. Bunların arasında, Hükümet düzeyindeki çocuk hakları birimleri, çocuk bakanlıkları, çocuklarla ilgili bakanlıklar arası komiteler, parlamento komiteleri, çocuk etki analizleri, çocuk bütçeleri ve “çocukların haklarının durumu” raporları, çocuk haklarıyla ilgili HDK koalisyonları, çocuk ombudsmanlıkları ve çocuk hakları komiserlikleri yer almaktadır.

10. Bu gelişmelerden bir bölümü büyük ölçüde üzerinde uğraşmış (kozmetik) görünebilse bile, bunların ortaya çıkışı, en azından, toplumda çocuğa tanınan yerle ilgili anlayışın değiştiğine, çocuklara politikalarda daha fazla öncelik tanıma istekliliğine ve yönetişimin çocuklar ve onların insan hakları üzerindeki etkilerine ilişkin duyarlılık artışına işaret etmektedir.

11. Komite, Sözleşme bağlamında, Devletlerin kendi rollerini tek tek her çocuğa ilişkin yükümlülüklerin yerine getirilmesi biçiminde görmeleri gerektiğini vurgular. Çocukların insan haklarının yaşama geçirilmesi, çocuklara adeta lütufta bulunan bir hayır işi olarak görülmemelidir.

12. Hükümette, parlamentoda ve yargıda çocuk hakları perspektifinin yerleşiklik kazanması Sözleşme’nin bütününün ve özellikle de Sözleşme’de yer alıp Komite tarafından genel ilkeler olarak kabul edilen aşağıdaki maddelerin etkili biçimde uygulanması açısından gereklidir:

⁵ Genel Yorum No. 3, HRI/GEN/1/Rev.6, para. 11, s. 16.

Madde 2: Devletlerin, Sözleşme’de yer alan hakları herhangi bir ayırım gözetmeksizin kendi egemenlik alanlarındaki her çocuk için güvence altına alma ve gerçekleştirme yükümlülükleri. Burada söz konusu olan ayırım gözetmeme yükümlülüğü, Devletlerin, haklarının tanınması ve yaşama geçirilmesi özel önlemler gerektiren tek tek veya grup oluşturan çocukları aktif biçimde belirlemelerini gerektirir. Örneğin Komite bu bağlamda özel olarak, halen ayrımcılığa maruz kalan veya kalabilecek çocukların belirlenebilmesi için toplanan verilerin ayrıştırılması gerekliliği üzerinde durmaktadır. Ayrımcılık sorununun ele alınması, yasal düzenlemelerde, idarede ve kaynak tahsisinde birtakım değişiklikleri ve yerleşik tutumların değiştirilmesine yönelik eğitim çalışmalarını gerektirebilir. Burada vurgulanması gereken husus, ayırım gözetmeme ve haklara eşit erişim ilkesi tıpatıp aynı muamele anlamına gelmez. İnsan Hakları Komitesi tarafından hazırlanan bir Genel Yorum’da, ayrımcılığa yol açan koşulların azaltılmasına veya ortadan kaldırılmasına yönelik özel önlemlerin önemi vurgulanmıştır.⁶

Madde 3 (1): Çocuğun yüksek yararının, çocuklarla ilgili bütün girişimlerde en başta gözetilmesi. Madde, “kamusal veya özel sosyal yardım kurumlarının, hukuk mahkemelerinin, idari yetkililerin veya yasama organlarının” girişimlerine atıfta bulunmaktadır. Bu ilke, Hükümet, parlamento ve yargı organları aracılığıyla aktif önlemler ve girişimler gerektirmektedir. Yargısal, idari ve yasama ile ilgili her organdan veya kurumdan, yüksek yarar ilkesini, alınan kararların veya başlatılan girişimlerin çocukların haklarını ve çıkarlarını nasıl etkilemekte olduğu veya etkileyebileceğini irdelemesi beklenmektedir. Böyle bir irdelemeye tabi tutulacaklar arasında, örneğin, çocukları ister doğrudan ister dolaylı biçimde etkilesin, halen yürürlükte olan veya önerilen yasalar veya politikalar, idari tasarruflar ve yargı kararları yer almaktadır.

Madde 6: Çocuğun temel yaşam hakkı ve taraf Devletlerin çocuğun yaşama ve gelişme hakkını azami ölçüde güvenceye alma yükümlülükleri. Komite, Devletlerin, “gelişmeyi” çocuğun fiziksel, zihinsel, manevi, ahlaki, psikolojik ve sosyal gelişimini kapsayan en geniş anlamıyla, bütünlüklü bir kavram olarak yorumlamalarını beklemektedir. Uygulama önlemleri bütün çocuklar için optimum gelişimin gerçekleşmesini hedeflemelidir.

Madde 12: Çocuğun kendisini etkileyen bütün kararlarda görüşlerini ifade etme ve bu görüşlerinin dikkate alınması hakkı. Çocuğun kendi haklarının geliştirilmesinde, korunmasında ve izlenmesinde aktif bir katılımcı olarak rolüne ışık tutan bu ilke, Devletlerin Sözleşme’yi uygulamak üzere benimsedikleri bütün önlemler için geçerlidir.

Hükümetin karar alma süreçlerinin çocuklara açılması, Komite’nin giderek daha çok sayıda Devletin benimsemekte olduğunu gözlemlediği olumlu bir yönelimdir. Devletlerden henüz pek azının oy verme yaşını 18’in altına çektiği göz önüne alındığında, bu hakka sahip olmayan çocukların görüşlerinin Hükümet ve parlamento tarafından bilinmesi gerekliliği daha belirgin biçimde ortaya çıkmaktadır. Bu tür bir istişarenin yararlı olabilmesi için, ilgili belgelerin ve usullerin de erişilebilir olması gerekir. Aslında çocukları “dinliyor” görünmek kolay bir iştir; çocukların görüşlerine gerekli önemin verilmesi ise gerçek bir değişimi öngörür. Çocukların söylediklerine kulak verilmesi kendi başına bir amaç olarak görülmemelidir. Bu, Devletlerin çocuklarla olan etkileşimlerinde ve çocuklar adına başlattıkları girişimlerde çocuk haklarının yaşama geçirilmesine daha da duyarlı hale gelmesinin bir aracıdır.

Bir seferlik veya örneğin Çocuk Parlamentoları gibi süreklilik temelindeki olaylar esinlendirici ve genel bilinç düzeyini arttırıcı işlevler görebilir. Ancak madde 12 süreklilik taşıyan düzenlemeler öngörmektedir. Çocukların katılımları ve görüşlerinin alınması sembolik girişimler olarak kalmamalı ve temsili görüşleri yansıtmalıdır. Madde 12 (1)’de geçen “kendilerini etkileyen

⁶ İnsan Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 18 (1989), HRI/GEN/1/Rev.6, ss. 147 ve devamı.

konular” sözü belirli çocuk gruplarının belirli konulardaki görüşlerinin belirlenmesi gerekliliğini ima eder. Sözelimi, çocuk ceza adaleti sistemi ile belirli bir deneyimi olan çocukların bu alandaki yasal düzenlemelere ilişkin görüşlerini belirtmeleri, evlat edinilmiş çocukların bu alandaki yasal düzenlemeler ve politikalar konusundaki düşüncelerinin alınması gibi. Hükümetlerin çocuklarla doğrudan ilişki geliştirmesi, bu alanda hükümet dışı kuruluşların (HDK) ve insan hakları kuruluşlarının aracılığıyla yetinmemesi gerekir. Sözleşme’nin ilk yıllarında HDK’lar çocuklarla birlikte katılımcı yolların denenmesinde öncü rol oynamışlardır; bununla birlikte, doğrudan temas, hem hükümetlerin hem de çocukların çıkarınadır.

II. ÇEKİNCELERİN GÖZDEN GEÇİRİLMESİ

13. Genel uygulama önlemleri ile ilgili rapor kılavuzlarında Komite taraf Devleti, eğer koymuşsa çekincelerini yeniden gözden geçirmeyi veya bunları kaldırmayı düşünüp düşünmediğini belirtmeye davet ederek işe başlamaktadır.⁷ Sözleşme’ye taraf Devletlerin, Sözleşme’ye kabul veya onay verdiklerinde çekince koyma hakları vardır (madde 51). Komite’nin, çocuk haklarına tam ve koşulsuz saygı gösterilmesi hedefine ulaşması, ancak konulan çekincelerin geri çekilmesiyle mümkündür. Dolayısıyla Komite, raporları incelerken, konulan çekincelerin gözden geçirilip geri çekilmesini sürekli olarak tavsiye etmektedir. Herhangi bir Devletin, yaptığı değerlendirme sonucunda çekincesini muhafaza etmeye karar verdiği durumlarda, Komite, bir sonraki periyodik raporda bunun gerekçelerinin tam olarak belirtilmesini istemektedir. Komite, taraf Devletlerin dikkatlerini, çekincelerin gözden geçirilerek geri çekilmesini özendiren Dünya İnsan Hakları Konferansı kararlarına çekmektedir.⁸

14. Viyana Anlaşmalar Yasası’nın (Vienna Convention on the Law of Treaties) 2. maddesi “çekince”yi şöyle tanımlamaktadır: “nasıl ortaya konmuş veya adlandırılmış olursa olsun, bir Devlet tarafından bir anlaşmayı imzalarken, onaylarken, kabul ederken veya bir anlaşmaya taraf olurken yapılan ve söz konusu anlaşma bu Devlet’çe uygulanırken anlaşmanın kimi hükümlerinin hukuksal sonuçlarından muaf kalmayı veya bunları değiştirmeyi öngören tek taraflı beyan.” Viyana Sözleşmesi, taraf Devletlerin, bir anlaşmayı kabul ederken veya onaylarken, “anlaşmanın hedefine ve maksadına ters düşmediği sürece” böyle çekinceler koyabileceklerini kabul eder. (madde 19).

15. Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin 51. maddesinin 2. paragrafı bu durumu yansıtmaktadır: “Halihazırdaki sözleşmenin hedefi ve maksadı ile kabil-i telif olmayan çekinceler kabul edilmez.” Komite, kimi Devletlerin, Madde 51 (2)’yi açıkça ihlal eden çekinceler koymalarından kaygı duymaktadır. Örneğin kimi Devletler, Sözleşme’nin geçerliliğinin ilgili Devlet’in halihazırdaki anayasası veya mevzuatıyla sınırlı kalmasını, hatta dinsel yasaların da bu kapsamda değerlendirilmesini önermişlerdir. Oysa, Viyana Anlaşmalar Yasası’nın 27. maddesine göre “bir taraf, kendi iç hukukunda yer alan hükümleri bir anlaşmayı uygulamamanın gerekçeleri olarak ileri süremez.”

16. Komite, kimi örneklerde taraf Devletlerin, diğer Devletler tarafından konulan kapsamlı çekincelere itirazlar yönelttiklerini kaydeder. Komite, Sözleşme’ye bütün taraf Devletlerin mümkün olan en ileri düzeyde saygı göstermelerini sağlayacak girişimlere yapılan katkıları taktirle karşılamaktadır.

⁷ Sözleşme’nin 44. maddesinin 1 (b) paragrafına göre Taraf Devletlerce Sunulması Gereken Periyodik Raporların Biçimine ve İçeriğine İlişkin Kılavuzlar, ÇHS/K/58, 20 Kasım 1996, para. 11.

⁸ İnsan Hakları Dünya Konferansı, Viyana, 14-25 Haziran 1993, “Viyana Bildirgesi ve Eylem Planı”, A/CONF.157/23.

III. DİĞER TEMEL İNSAN HAKLARI BELGELERİNİN ONAYLANMASI

17. Komite, genel uygulama önlemlerine ilişkin görüşlerinin bir parçası olarak ve insan haklarının bölünmezliği ve birbirine bağlılığı ilkeleri ışığında, henüz bunu yapmayan taraf Devletlere ısrarlı biçimde Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin İhtiyari Protokollerini (çocukların silahlı çatışmalara katılmaları ile çocuk satışı, çocuk fuhuşu ve pornografisi ile ilgili protokoller) ve ayrıca temel önem taşıyan 6 uluslararası insan hakları sözleşmesini de onaylama tavsiyesinde bulunmaktadır. Komite, taraf Devletlerle olan diyalogunda, ilgili diğer uluslararası belgelerin de imzalanması yönünde telkinde bulunmaktadır. Sözü edilen belgelerin tam olmayan bir listesi bu Genel Yorum'un sonunda ek olarak verilmektedir ve Komite bu listeyi zaman zaman güncellemektedir.

IV. YASAMA ALANINDAKİ ÖNLEMLER

18. Komite, bütün iç hukukun ve ilgili idari kılavuzların Sözleşme ile tam uyum sağlamak üzere kapsamlı biçimde gözden geçirilmesinin bir yükümlülük olduğu görüşündedir. Komite'nin, Sözleşme çerçevesinde yaptığı, yalnızca ilk raporların ötesinde ikinci ve üçüncü raporlara ilişkin incelemelerden edindiği deneyim, ülke ölçeğindeki gözden geçirme sürecinin birçok örnekte başlatılmış olduğunu, ancak bu çalışmanın daha titiz biçimde yapılması gerektiğini göstermektedir. Gözden geçirme çalışmalarında Sözleşme'nin madde madde ele alınmasının ötesinde bütünlüğüyle de gözetilmesi, insan haklarının bölünmezliğinin ve birbiriyle ilişkisinin dikkate alınması gerekmektedir. Gene aynı gözden geçirme işlemi bir seferlik değil sürekli bir çalışma olmalı, mevcut mevzuatın yanı sıra önerilen yasalar da değerlendirilmelidir. Bu arada, gözden geçirme sürecinin ilgili hükümet birimlerindeki mekanizmalara içselleştirilmiş olmasının taşıdığı öneme ek olarak, bağımsız değerlendirmeler de yararlı olabilmektedir. Bu bağımsız değerlendirmeleri yapacaklar arasında örneğin parlamento komisyonları ve oturumları, ulusal insan hakları kuruluşları, etkilenen çocuklar ve gençler ve diğerleri yer almaktadır.

19. Taraf Devletler, uygun bütün yollardan, Sözleşme'nin hükümlerine kendi hukuk sistemleri içinde hukuksal geçerlilik kazandırmak durumundadırlar. Bu, birçok taraf Devletçe halen yerine getirilmesi gereken bir görevdir. Burada özellikle önem taşıyan bir husus, "kendi kendini uygulatma" ilkesinin geçerli olduğu Devletlerle, Sözleşme'nin "Anayasal statü" taşıdığı veya iç hukuka içselleştirildiğinin söylendiği Devletlerde Sözleşme'nin uygulanabilirlik ölçüsüne açıklık kazandırılmasıdır.

20. Komite Sözleşme'nin iç hukuka yansıtılmasını memnunlukla karşılamaktadır ve esasen bu uluslararası insan hakları belgelerinin yaşama geçirilmesinin bütün Devletlerde olmasa bile kimilerinde geleneksel yoludur. İç hukuka yansıtma veya içselleştirme, Sözleşme'nin hükümlerine mahkemelerde doğrudan atıfta bulunulabilmesi, bu hükümlerin yetkililer tarafından uygulanması ve iç hukuk veya genel uygulamayla çelişen bir yan olduğunda Sözleşme'nin esas alınması anlamına gelir. Ancak bu içselleştirme, kendi başına, yerel hukuk veya genel uygulama dahil ilgili bütün iç hukukun Sözleşme ile uyumlu hale getirilmesi gerekliliğini ortadan kaldırmaz. Yasal düzenlemelerde herhangi bir uyuşmazlık olduğu durumlarda, Viyana Anlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 27. maddesi uyarınca her halükarda Sözleşme'ye öncelik tanınması gerekir. Devletin yasama yetkilerini federal veya bölgesel yönetimlere devrettiği durumlarda ise bu yerinden yönetimlerin de gene Sözleşme çerçevesinde yasa çıkarmalarının ve bunları etkili biçimde uygulamalarının sağlanması gerekir (ayrıca bakınız paragraf 40 ve daha sonra gelenler).

21. Kimi Devletler Komite'ye kendi anayasalarında hakların "herkes" için güvence altına alınmış olmasının çocukların haklarına saygı gösterilmesini sağlama açısından da yeterli olacağı görüşünü iletmişlerdir. Ancak burada asıl belirleyici olan, geçerli sayılan hakların çocuklar için gerçekten yaşama geçirilip geçirilmediği ve bu hakların doğrudan doğruya yargı alanına yansıtılıp

yansıtılamayacağıdır. Komite, çocuk haklarıyla ilgili bölümlerin anayasalarda yer almasını, böylelikle Sözleşme'nin temel ilkelerinin bu belgelerde de yansıma bulmasını ve Sözleşme'nin temel mesajının – yetişkinlerin yanı sıra çocuklar da hak sahibidirler- vurgulanmasını memnuniyetle karşılamaktadır. Ne var ki, bunlar, çocuk haklarına gerekli saygının gösterilmesini kendiliğinden sağlamamaktadır. Bu hakların eksiksiz biçimde yaşama geçirilmesi, uygun durumlarda hakların bizzat çocukların kendileri tarafından kullanılması için ek yasal düzenlemeler ve diğer önlemler gerekli olabilir.

22. Komite, iç hukukun Sözleşme'nin belirlenen genel ilkelerini (maddeler 2, 3, 6 ve 12 (bakınız, yukarıdaki 12. paragraf) yansıtmasını sağlamanın önemine özellikle dikkat çeker. Komite, Sözleşme'nin ilkelerini ön plana çıkarıp vurgulayan nitelikte konsolide çocuk hakları yasalarının çıkartılmasını memnuniyetle karşılar. Bununla birlikte ve ayrıca, ilgili bütün “sektörel” yasaların (eğitim, sağlık, yargı vb. sektörlerdeki yasalar) da Sözleşme'nin ilkelerini ve standartlarını tutarlı biçimde yansıtması gerekmektedir.

23. Komite, bütün taraf Devletleri, 41. madde ışığında, çocukların haklarının yaşama geçirilmesine ilişkin olup Sözleşme'de yer alanlardan daha uygun ve ileri hükümler içeren yasal düzenlemeleri kendi iç hukuklarında gerçekleştirmelerini özendirir. Komite, insan haklarıyla ilgili diğer belgelerin de 18 yaşından küçükler için uygulanmasının önemini vurgular.

V. HAKLARIN YARGI KONUSU OLABİLMESİ

24. Tanınan hakların bir anlamı olabilmesi için ihlaller karşısında etkili yaptırımlara da başvurulabilmesi gerekir. Sözleşme'de zımni olarak yer alan bu gerekliliğe, temel nitelikteki diğer altı insan hakları belgesinde de sürekli atıfta bulunmaktadır. Çocukların özel ve başkalarına bağımlı durumları, haklarının ihlali durumunda yasal yollara başvurmalarını özel olarak güçleştirmektedir. Dolayısıyla, taraf Devletlerin, bu konuda çocuklara ve yasal temsilcilerine etkili ve çocuğa duyarlı yollar ve usuller göstermesi özellikle önem taşımaktadır. Bu alanda sağlanabilecekler arasında çocuk dostu enformasyon hizmetleri, tavsiye mekanizmaları, tanıtım-savunu, kendi kendini savunma imkanları, bağımsız şikayet mekanizmalarına erişim ve gerekli hukuksal ve diğer yardımları sağlayabilecek mahkemeler bulunmaktadır. Hakların ihlal edildiğinin belirlendiği durumlarda mağduriyet tazminat dahil olmak üzere etkili biçimde telafi edilmeli ve gerektiğinde 39. maddede öngörülen fiziksel ve psikolojik tedavi, rehabilitasyon ve toplumla yeniden bütünleştirme sağlanmalıdır.

25. Yukarıda 6. paragrafta da değinildiği gibi, Komite, ekonomik, sosyal ve kültürel haklarla birlikte medeni ve siyasal hakların da yargısal özellikler taşıdığına kabul edilmesine önem verir. İç hukukta yer alan hakların, uymama durumlarında etkili tazminat sağlanmasına imkan verecek biçimde ve ayrıntıda yapılması önem taşımaktadır.

VI. İDARİ VE DİĞER ÖNLEMLER

26. Komite'nin tek tek bütün taraf Devletlere Sözleşme'nin etkili biçimde uygulanması için yapması gerekenleri ayrıntılı biçimde açıklaması mümkün değildir. Bununla birlikte, gerek taraf Devletlerin raporlarının incelenmesiyle, gerekse BM ve BM ile ilgili kuruluşlar, HDK'lar ve diğer yetkili organlarla yapılan görüşmelerle ortaya çıkan on yıllık deneyim taraf Devletler için temel birtakım tavsiyelerde bulunulmasına imkan vermektedir.

27. Komite, Sözleşme'nin etkili biçimde uygulanmasının, gözle görünür bir sektörler arası eşgüdümü gerektirdiği kanısındadır. Böylece çocuk hakları tüm hükümet birimlerinde, yönetimin farklı kademelerinde, hükümetle sivil toplum arasında – özellikle çocukların ve gençlerin kendileri dahil olmak üzere- tanınacak ve yaşama geçirilecektir. Her yerde, çocukların yaşamları ve haklarından yararlanabilme düzeyleri çeşitli hükümet birimleriyle birlikte diğer resmi ve yarı resmi organlar tarafından etkilenmektedir. Gerçekten de, çalışmaları çocuklar üzerinde doğrudan veya dolaylı biçimde hiç etkili olmayan pek az yönetim birimi vardır veya hiç yoktur. Gerekli olan, uygulamanın titiz biçimde izlenmesi ve bu izlemenin her kademedeki yönetim birimine içselleştirilmesidir. Bunun yanı sıra, ulusal insan hakları kuruluşlarının, HDK'ların ve diğerlerinin bağımsız izleme çalışmaları da gereklidir.

A. Temeli Sözleşme'ye dayanan kapsamlı bir ulusal strateji geliştirilmesi.

28. Hükümet bir bütün olarak ve her kademedeki çocuk haklarını geliştirme ve bu haklara saygı gösterilmesini sağlama kararlılığında ise, temelini Sözleşme'de bulan birleştirici, kapsamlı ve hakları temel alan bir ulusal strateji doğrultusunda çalışmalıdır.

29. Komite, Sözleşme temelinde çocuklara yönelik kapsamlı ulusal stratejilerin veya eylem planlarının hazırlanmasını memnuniyetle karşılamaktadır. Komite, taraf Devletlerden, kendi ulusal stratejilerini geliştirirken veya gözden geçirirken, Komite'nin periyodik raporlara ilişkin olarak dile getirdiği tavsiyeleri dikkate almalarını beklemektedir. Bu stratejilerin etkili olabilmesi için, bunların bütün çocuklara ve Sözleşme'de tanınan bütün haklara ilişkin olmaları gerekir. Stratejilerin, çocuklar ve gençler ve onlarla birlikte yaşayıp birlikte çalışan kişilerle istişare süreçleri sonucunda geliştirilmeleri gerekir. Yukarıda da değinildiği gibi (12. paragraf), çocuklarla bu alanda anlamlı bir istişare, salt çocuklara yetişkinlerin başlattıkları süreçlere erişim sağlamanın ötesinde, çocuklara duyarlı özel materyalleri ve süreçleri gerektirir.

30. Marjinalleşmiş ve dezavantajlı konumdaki çocukların belirlenmesine ve bunlara öncelik tanınmasına özellikle dikkat edilmesi gerekmektedir. Sözleşme'de yer alan ayırım gözetmeme ilkesi, Sözleşme'de güvence altına alınan bütün hakların, taraf Devletlerin kendi egemenlik alanlarındaki bütün çocuklar için tanınmasını öngörür. Yukarıda da değinildiği gibi (12. paragraf) ayırım gözetmeme ilkesi, ayrımcılığı azaltmaya yönelik özel önlemler alınmasını dışlamaz.

31. Stratejik yetki açısından yönetimin en üst düzeyinde onay ve benimseme gerekir. Ayrıca, bu konular ulusal kalkınma planlaması ile ilişkilendirilmeli ve ulusal bütçeye dahil edilmelidir; aksi takdirde strateji, temel karar alma süreçleri dışında marjinal bir konumda kalabilir.

32. Geliştirilen strateji salt iyi niyet ifadelerinden ibaret olmamalı, çocukların haklarının tüm ülkede yaşama geçirilmesini sağlayacak sürdürülebilir bir süreci öngörmelidir; strateji, politika ve ilke açıklamalarının ötesine geçerek, ekonomik, sosyal, kültürel, medeni ve siyasal hakların eksiksiz biçimde bütün çocuklara tanınmasını sağlayacak gerçek ve erişilebilir hedefler koymalıdır. Kapsamlı bir ulusal strateji, sektörler bazındaki, örneğin sağlık ve eğitim sektörlerindeki ulusal eylem planlarında geliştirilebilir; buralarda somut amaçlar, uygulama önlemleri, insani ve finansal kaynakların tahsisi gibi konular ele alınabilir. Geliştirilen strateji kaçınılmaz olarak birtakım öncelikler belirleyecektir; bununla birlikte, taraf Devletlerin Sözleşme ile altına girdikleri yükümlülükler hiçbir biçimde boşlanmamalı ve sulandırılmamalıdır. Geliştirilen stratejiler için, insani ve finansal anlamda gerekli kaynaklar da tahsis edilmelidir.

33. Bir ulusal strateji geliştirilmesi bir seferde yapıp tamamlanacak bir çalışma değildir. Hazırlanan strateji Hükümetin çeşitli organlarına ve çocuklar dahil genel kamuoyuna yaygın biçimde dağıtılmalıdır (gerektiğinde çocukların kolay anlayabileceği biçimde sadeleştirilmiş bir

biçimde hazırlanmış ve çeşitli dillere çevrilmiş versiyonlarıyla). Bu stratejide, izleme ve sürekli yeniden değerlendirme, düzenli güncelleme ve gerek parlamentoya gerekse kamuoyuna sunulacak periyodik raporlar için gerekli düzenlemeler yapılmış olmalıdır.

34. Devletlerin 1990 yılında yapılan ilk Çocuklar için Dünya Zirvesi'nin ardından hazırlamaya özendirildikleri "ulusal eylem planları", Zirve'ye katılan Devletlerin özel taahhütlerine ilişkindir.⁹ İnsan Hakları Dünya Konferansı'nın kabul ettiği 1993 Viyana Bildirgesi ve Eylem Programı, Devletlere, Çocuk Hakları Sözleşmesi'ni kendi ulusal insan hakları eylem programlarına içselleştirmeleri çağrısında bulunmuştur.¹⁰

35. 2002 yılında yapılan BM Genel Kurulu özel çocuk oturumunun sonuç belgesi taraf Devletlere ayrıca "ivedilikle, mümkünse 2003 yılı sonuna kadar, somut, zamana bağlı ve ölçülebilir hedefler içeren ulusal ve gerektiğinde bölgesel eylem planları hazırlama" yükümlülüğü getirmektedir.¹¹ Komite, Devletlerin özel oturumda belirlenen ve oturumun sonuç belgesi olan *Çocuklar İçin Uygun Bir Dünya* metninde yer alan amaç ve hedeflere ulaşma taahhüdünde bulunmalarını memnunlukla karşılar. Ancak Komite, küresel toplantılarda yapılan taahhütlerin taraf Devletlerin Sözleşme altındaki yasal yükümlülüklerini hiçbir biçimde azaltmayacağını vurgulamak ister. Benzer biçimde, özel oturumun sonucunda geliştirilen özel eylem planları da, Sözleşme'nin uygulanmasına yönelik kapsamlı bir strateji geliştirme gerekliliğini azaltmaz. Devletler, 2002 yılı özel oturumunun ve ilgili diğer küresel konferansların sonuçlarını, bir bütün olarak Sözleşme'nin uygulanma stratejisine bütünleştirmelidirler.

36. Sonuç belgesi taraf Devletleri ayrıca "Çocuk Hakları Komitesi'ne sundukları raporlarda halihazırdaki Eylem Planı'nın uygulanması için alınan önlemler ve elde edilen sonuçlara ilişkin bilgilere de yer vermeye" özendirilmektedir.¹² Komite, bu öneriyi benimsemektedir; Komite, özel oturumda yapılan taahhütlerin gerçekleştirilmesi yolundaki ilerlemeleri izleyecek ve Sözleşme çerçevesinde verilmesi gereken periyodik raporlara ilişkin kılavuzlarda yapacağı değişikliklerle bu konuda daha fazla yol göstericilik yapacaktır.

B. Çocuk haklarının yaşama geçirilmesinde eşgüdüm

37. Komite taraf Devletlerin raporlarını incelerken, hemen her durumda hükümetin daha etkili bir uygulama için eşgüdümü artırması gerektiğini tavsiye etmiştir; burada kastedilen, merkezi hükümet birimleri, farklı iller ve bölgeler, hükümetin merkezi ve diğer kademeleri, hükümetle sivil toplum arasındaki eşgüdümdür. Eşgüdümünden amaçlanan, Devletin egemenlik alanı içindeki bütün çocuklar için Sözleşme'nin getirdiği ilkelere ve haklara saygı gösterilmesini; Sözleşme'nin kabulü veya onaylanması ile gelen yükümlülüklerin yalnızca çocuklar üzerinde önemli etkileri olan –örneğin eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, vb. – büyük ölçekli birimler tarafından değil,örneğin finansman, planlama, istihdam ve savunma gibi diğer alanlar tarafından ve her kademedede kabul edilmesini sağlamaktır.

38. Komite, anlaşma temelindeki bir organ olma kimliğiyle, taraf Devletlerde geçerli olan ve birbirine göre büyük farklılıklar gösteren yönetim sistemleri için ayrıntılı düzenlemeler içeren reçeteler sunmanın uygun olmayacağı kanısındadır. Eşgüdümü etkili biçimde sağlamanın resmi ve

⁹ Çocuklar için Dünya Zirvesi, "Çocukların Yaşamaları, Korunmaları ve Gelişmeleri ile ilgili Dünya Bildirgesi ve bu Bildirge'nin 1990'lı Yıllarda Uygulanmasına İlişkin Eylem Planı", CF/WSC/1990/WS-001, Birleşmiş Milletler, New York, 30 Eylül 1990.

¹⁰ İnsan Hakları Dünya Konferansı, Viyana, 14-25 Haziran 1993, "Viyana Bildirgesi ve Eylem Planı", A/CONF.157/23.

¹¹ Çocuklar için Uygun bir Dünya, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu özel çocuk oturumu sonuç belgesi, 2002, para. 59.

¹² Ibid., paragraf 61 (a).

gayri resmi birçok yolu vardır; örneğin, çocuklar için bakanlıklar arası veya birimler arası komitelerin oluşturulması gibi. Komite, halen böyle yapmamışlarsa, taraf Devletlerin yönetim mekanizmalarını Sözleşme'nin uygulanmasını sağlama gözüyle de değerlendirmelerini ve bunu yaparken genel ilkeleri içerdiği belirlenen dört maddeyi özellikle dikkate almalarını tavsiye eder (bakınız yukarıda paragraf 12).

39. Taraf Devletlerin çoğu, uygulamanın eşgüdümü ve bir çocuk politikası geliştirmek üzere Hükümetin merkezine yakın özel bir bölüm veya birim, kimi durumlarda da Cumhurbaşkanlığı'na, Başbakanlık'a veya Kabine'ye bağlı bir daire oluşturmuşlardır. Yukarıda da değinildiği gibi, hükümetin bütün birimlerinin faaliyetleri çocukların yaşamlarını etkilemektedir. Çocuklara yönelik bütün hizmetlerin sorumluluğunu tek bir bölümde toplamak pratik bir yol değildir ve böyle bir yol tutturulması çocukların Hükümette daha da marjinalleşmeleri tehlikesini içerir. Buna karşılık, üst düzeyde yetki tanınması durumunda, örneğin doğrudan Başbakan'a, Cumhurbaşkanı'na veya çocuklarla ilgili bir Kabine Kurulu'na karşı sorumlu özel bir birim oluşturulması, çocukların Hükümetçe daha görünür kılınmalarına ve çocukların haklarına her kademedede gerekli saygının sağlanması yönündeki eşgüdüm çabalarına yardımcı olabilir. Böyle bir birim, kapsamlı bir çocuk stratejisi geliştirilmesi, bu stratejinin uygulanmasının izlenmesi ve Sözleşme çerçevesinde verilecek raporlarda eşgüdüm sağlanması gibi sorumlulukları üstlenebilir.

C. Merkeziyetçilikten uzak olması, federalleşme ve yetki devri

40. Komite, yetki devri yoluyla yönetimde merkeziyetçilikten uzaklaşılması, taraf Devlet Hükümeti'nin, idari yapılanma ne olursa olsun kendi egemenlik alanındaki bütün çocuklara yönelik yükümlülüklerini yerine getirme sorumluluğunu azaltmayacağını birçok taraf Devlete vurgulamıştır.

41. Komite, Sözleşme'yi kabul eden veya onaylayan her taraf Devletin, Sözleşme'yi kendi egemenlik alanına giren bütün topraklarda ve her koşulda eksiksiz biçimde uygulama yükümlülüğü altında olduğunu sürekli tekrarlamaktadır. Herhangi bir yetki devri durumunda taraf Devletler, devredilen yetkilerle birlikte Sözleşme'nin getirdiği sorumlulukların gereğince yerine getirilmesini sağlayacak gerekli finansal, insani ve diğer kaynakların da devredilmesini sağlamak durumundadırlar. Taraf Devletlerin Hükümetleri, kendilerine yetki devredilen idarelerin veya yerel yetkililerin Sözleşme'ye tam olarak uymalarını sağlayıcı yetkileri ellerinde tutmalı, Sözleşme'nin kendi egemenlik alanları içinde ayırım gözetmeksizin bütün çocuklar için uygulanmasını sağlayacak kalıcı izleme mekanizmaları oluşturmalıdırlar. Ayrıca, merkeziyetçilikten uzaklaşılması veya yetki devrinin, Sözleşme'nin getirdiği haklardan yararlanma açısından farklı bölgelerdeki çocuklar arasında farklılık yaratmamasını sağlayacak güvenceler de getirilmelidir.

D. Özelleştirme

42. Hizmetlerin özelleştirilmesi sürecinin, çocuk haklarının tanınması ve yaşama geçirilmesi açısından ciddi etkileri olabilir. Komite, 2002 yılında yayınlanan Genel Yorum'un konusu olarak "Hizmet sunucusu olarak özel sektör ve çocuk haklarının yaşama geçirilmesindeki rolü" başlığına ayırmıştır. Burada özel sektör olarak tanımlananlar ticari kuruluşlar, HDK'lar ve kar amacı gütsünler gütmesinler diğer dernek ve kuruluşlardır. Komite, bu Genel Tartışma Günleri'nin ardından, taraf Devletlerin dikkatini çekmek istediği ayrıntılı tavsiyeler belirlemiştir.¹³

43. Komite, Sözleşme'ye taraf Devletlerin çocukların haklarına Sözleşme'de belirtildiği gibi saygı gösterme ve bu hakları güvence altına alma açısından hukuksal yükümlülük altında olduklarını bir

¹³ Çocuk Hakları Komitesi 31. oturum raporu, Eylül-Ekim 2002, "Hizmet sunucusu olarak özel sektör ve çocuk haklarının yaşama geçirilmesindeki rolü" başlıklı Genel Tartışma Günleri, paragraflar. 630-653.

kez daha vurgular. Bu yükümlülükler arasında, Devlet dışı hizmet sunucuların Sözleşme hükümlerine göre hareket etmelerini sağlamak ve böylece bu kesimlere dolaylı yükümlülük getirmek de yer almaktadır.

44. Komite, özel sektöre hizmet sunma, kurum işletme ve benzeri imkanlar sağlanmasının, Devletlerin, kendi egemenlik alanı içindeki bütün çocukların Sözleşme'den yararlanmasını sağlama yükümlülüğünü hiçbir biçimde azaltmadığını vurgulamak ister (maddeler 2 (1) ve 3 (2)). Madde 3 (1), ister özel ister kamusal kesimden kaynaklansın, çocuklarla ilgili bütün eylemlerde çocuğun yüksek yararının en başta gözetileceği hükmünü getirir. Madde 3 (3) ise, yetkili organların (gerekli yasal yetkiye sahip olanların) özellikle sağlıkla ilgili alanlarda personel sayısı ve niteliği bakımından uygun standartları belirlemelerini öngörür. Bu da, Sözleşme'ye uyum açısından titiz bir denetimini gerektirir. Komite, Devlet olsun Devlet dışı olsun bütün hizmet sunanların Sözleşme'ye saygı göstermelerini sağlayacak kalıcı izleme mekanizmaları oluşturmasını önerir.

E. Uygulamanın izlenmesi – çocuğa etkisinin belirlenmesi ve değerlendirilmesi gerekliliği

45. Çocuklarla ilgili bütün eylemlerde çocuğun yüksek yararının en başta gözetilmesi (madde 3 (1)) ve Sözleşme'nin hükümlerine yasama, politika geliştirme ve her kademedeki hizmet sunumunda saygı gösterilmesi, süreklilik temelinde çocuğa etkisinin belirlenmesi (önerilen herhangi bir yasanın, politikanın veya bütçenin çocuklar ve haklarından yararlanma durumları üzerindeki olası etkileri) ve çocuk etki değerlendirmesini (uygulamanın fiili etkilerinin değerlendirilmesi) gerektirmektedir. Bu belirleme ve değerlendirme süreçlerinin, politikalar geliştirilirken mümkün olan en kısa sürede bütün kademelerde hükümete içselleştirilmesi gerekmektedir.

46. Kendi kendini izleme ve değerlendirme Hükümetlerin yükümlülükleri arasındadır. Ancak Komite, uygulamada alınan mesafenin örneğin meclis komisyonları, HDK'lar, akademik kurumlar, profesyonel örgütler, gençlik grupları ve bağımsız insan hakları kuruluşları tarafından bağımsız biçimde izlenmesinin de büyük önem taşıdığı görüşündedir (bkz. aşağıdaki paragraf 65).

47. Komite, resmi etki analizleri hazırlanarak bunların parlamentoya ve/veya kamuoyuna sunulmasını öngören yasal düzenlemeleri benimseyen taraf Devletlere teşekkür eder. Taraf Devletlerden her biri madde 3 (1) ile nasıl uyum sağlanabileceğini düşünmeli ve bunu çocukların geliştirilecek politikalara daha fazla dahil edilmelerini ve haklarına daha fazla duyarlı davranılmasını sağlayacak biçimde gerçekleştirmelidir.

F. Veri toplama, analiz ve gösterge geliştirme

48. Hakların yaşama geçirilmesindeki ayrımcı ve/veya eşitsiz yönlerin belirlenmesine imkan tanıyacak biçimde ayrıştırılmış yeterli ve güvenilir verilerin toplanması uygulamanın temel bir bileşenini oluşturur. Komite, taraf Devletlere, verilerin 18 yaşına kadar bütün çocukları kapsamaması gerektiğini hatırlatır. Veri toplama çalışması ayrıca egemenlik alanı içinde eşgüdümeye kavuşturulmalı, ülke ölçeğinde uygulanabilir göstergeler geliştirilmelidir. Devletler, ilgili araştırma enstitüleri ile bu alanda işbirliği yapmalı, nicel ve nitel araştırmalarla uygulamada ne kadar yol alındığının eksiksiz bir tablosunu çıkarmayı hedeflemelidirler. Periyodik raporlar kılavuzu Sözleşme'nin bütün alanlarını kapsayan ayrıntılı ve ayrıştırılmış istatistiklerin ve diğer bilgilerin toplanmasını öngörmektedir. Burada önemli olan yalnızca etkili bir veri toplama sistemi oluşturulmasıyla yetinilmemesi, toplanan verilerin, uygulamada ne kadar yol alındığını değerlendirmek, sorunları belirlemek ve çocuklara ilişkin her tür politikaya girdi sağlamak üzere

kullanılmasıdır. Değerlendirme, Sözleşme ile güvence altına alınan bütün haklara ilişkin göstergelerin geliştirilmesini gerektirmektedir.

49. Komite, çocuk haklarının durumu ile ilgili yıllık kapsamlı raporlar hazırlayıp bunları kendi egemenlik alanları içinde yaygın biçimde dağıtan Devletlere teşekkür eder. Bu tür raporların, parlamento dahil çeşitli mekanlarda yaygın biçimde görüşülüp tartışılması, uygulamalara daha geniş katılım sağlanması açısından yarar sağlayabilir. Çocuk dostu versiyonlar dahil yapılacak çeviriler, çocukların ve azınlık grupların da bu sürece dahil edilmeleri açısından gereklidir.

50. Komite, birçok durumda, haklarının tam olarak tanınıp yaşama geçirilip geçirilmediği konusunda söz söyleyebilecek kişilerin çocukların kendileri olduğunu vurgulamak ister. Çocuklarla görüşülmesi ve çocuklardan araştırmacı olarak yararlanılması (gerekli güvenlik önlemleri ile birlikte), medeni haklarının, bu arada örneğin görüşlerine başvurulması ve bu görüşlerin dikkate alınmasını öngören yaşamsal önemdeki 12. maddenin ailede, okullarda ve başka yerlerde ne ölçüde dikkate alındığını ortaya çıkarmanın en iyi yoludur.

G. Çocukların bütçelerde görünür kılınması

51. Komite, gerek rapor kılavuzlarında, gerekse taraf Devletlerin raporları üzerinde yaptığı incelemelerde, ulusal ve diğer bütçelerde çocuklar için ayrılan kaynakların belirlenmesine ve değerlendirilmesine özel olarak dikkat göstermiştir.¹⁴ Sosyal sektöre ayrılan, sosyal sektör içinde de doğrudan veya dolaylı biçimde çocuklara tahsis edilen ulusal ve diğer bütçe kaynaklarını oran olarak belirleyemediği sürece, hiçbir Devletin, madde 4'e göre çocukların ekonomik, sosyal ve kültürel hakları için "eldeki kaynakların azamisininin kullanıldığını" söylemesi mümkün olmayacaktır. Kimi Devletler, ulusal bütçelerin bu yoldan analizinin mümkün olmadığını belirtmişlerdir. Diğerleri ise bunu yaptıkları gibi yıllık çocuk bütçeleri de yayınlamışlardır. Komite'nin, ekonomik ve sosyal planlamanın, karar almanın ve bütçe kararlarının, başta marjinal ve güç durumdakiler olmak üzere çocukların ekonomik politikaların veya finansal krizlerin olumsuz etkilerinden korunması adına ve çocuğun yüksek yararı gözetilerek belirlenmesi için her kademedeki hangi önlemlerin alındığını bilmesi gerekmektedir.

52. Ekonomik politikaların çocuklar üzerindeki etkilerinin hiçbir zaman yansız olmayacağını vurgulayan Komite, yapısal uyum programlarının ve piyasa ekonomisine geçiş süreçlerinin genellikle çocuklar üzerindeki olumsuz etkilerinden derin kaygı duymaktadır. Madde 4'te yer alan uygulama görevleri ve Sözleşme'nin diğer hükümleri, çocukların ekonomik, sosyal ve kültürel haklarının korunması açısından, bu tür değişiklik ve uyum çabalarının sonuçlarının titizlikle incelenmesini gerektirmektedir.

H. Eğitim ve kapasite geliştirme

53. Komite, Devletlerin uygulama sürecinde yer alan bütün kesimlerin – hükümet yetkilileri, parlamenterler ve yargı organlarındakiler- ayrıca çocuklar için ve onlarla birlikte çalışanların kapasitesinin geliştirilmesi ve bu kesimlerin eğitimi bakımından üstlendikleri yükümlülükleri hatırlatmak ister. Anılan kesimler arasında, örneğin topluluk liderleri ve dini liderler, öğretmenler, sosyal çalışma uzmanları, diğer profesyoneller, çocukların yerleştirildikleri gözetim ve bakım kurumlarında çalışanlar, güvenlik güçleri, silahlı kuvvetler, barış gücü, medya ve başkaları yer almaktadır. Eğitimin sistematik ve sürekli –başlangıç eğitimi ve yeniden eğitim- olması gerekmektedir. Eğitimin amacı, insan haklarına sahip kişiler olarak çocukların durumunun vurgulanması, Sözleşme'ye ilişkin bilgi ve kavrayışın geliştirilmesi ve Sözleşme'de yer alan bütün

¹⁴ Sözleşme'nin 44. maddesinin 1 (b) paragrafına göre Taraf Devletlerce Sunulması Gereken Periyodik Raporların Biçimine ve İçeriğine İlişkin Kılavuzlar, ÇHS/K/58, 20 Kasım 1996, para. 20.

hükümlere aktif saygı gösterilmesinin sağlanmasıdır. Komite, Sözleşme'nin, mesleki eğitim müfredatına, davranış kurallarına ve her düzeydeki müfredata yansıtılmasını beklemektedir. İnsan haklarının kavranması ve buna ilişkin bilgiler, okul müfredatı ve diğer yollardan hiç kuşkusuz çocuklar arasında da geliştirilmelidir (ayrıca bakınız aşağıda paragraf 69 ve Komite'nin eğitimin amaçlarıyla ilgili 1. Genel Yorumu (2001)).

54. Komite'nin periyodik raporlar kılavuzu eğitimin birçok yönünden söz etmektedir ve bunların arasında bütün çocukların haklarından yararlanabilmeleri açısından büyük gereklilik taşıyan uzmanlık eğitimi de yer almaktadır. Sözleşme, giriş bölümünde ve birçok maddesinde ailenin önemine vurgu yapmaktadır. Çocuk haklarının geliştirilmesine yönelik girişimlerin ana babalığa hazırlık ve ana baba eğitimine içselleştirilmesi büyük önem taşımaktadır.

55. Eğitimin etkililiği periyodik olarak değerlendirmeye tabi tutulmalı, bu değerlendirmede yalnızca Sözleşme ve içerdiği hükümler ile ilgili bilgiler değil, çocukların haklarından fiilen yararlanabilmelerini sağlayacak tutum ve uygulamaların yerleştirilmesine yönelik katkılar da ele alınmalıdır.

I. Sivil toplumla işbirliği

56. Uygulama, taraf Devletlere ait bir yükümlülüktür; ancak bu yükümlülüğün yerine getirilmesine çocukların kendileri dahil toplumun bütün kesimlerinin katılması gerekir. Komite, çocukların haklarına saygı gösterilmesinin ve bu hakların güvence altına alınmasının, Devleti ve Devlet tarafından denetlenen hizmetlerle kurumları aşır çocukları, ana babaları ve daha geniş anlamda aileyi, diğer yetişkinleri ve devlet dışındaki hizmetleri ve kuruluşları da kapsamı gerektiğini kabul etmektedir. Komite, örneğin, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi'nin, erişilebilir en yüksek sağlık standardı ile ilgili 14 sayılı Genel Yorum'unun (2000) 42. paragrafında yer alan şu görüşe katılmaktadır: “Sözleşme'nin tarafları yalnızca Devletlerdir ve uyma yükümlülüğü de son durumda onlara aittir; bununla birlikte, toplumun bütün üyeleri –kişiler, sağlık görevlileri, aileler, yerel topluluklar, hükümetler arası ve hükümet dışı kuruluşlar, sivil toplum kuruluşları ve ticari şirketler- sağlık hakkının gerçekleşmesine ilişkin sorumluluklara sahiptir. Dolayısıyla, taraf Devletlerin bu sorumlulukların yerine getirilmesini sağlayıcı ortamlar yaratmaları gerekir.”

57. Sözleşme'nin 12. maddesi, daha önce de vurgulandığı gibi (12. paragrafa bakınız) kendilerini ilgilendiren bütün meselelerde çocukların görüşlerinin dikkate alınmasına gerekli önemin verilmesini gerektirir ve bunun içinde “onların sözleşmeleri'nin yaşama geçirilmesine ilişkin hususlar da yer almaktadır.

58. Devlet, bunların özerkliklerine gerekli saygıyı gösterirken, HDK'larla en geniş anlamda ortak mesai yürütmek durumundadır. Ortak mesai yapılacak HDK'lar arasında insan hakları alanında faaliyet gösterenler, çocukların ve gençlerin başını çektikleri kuruluşlar, gençlik grupları, ana babalar ve ailelerin oluşturdukları gruplar, dini (inanç) grupları, akademik kurumlar ve meslek örgütleri yer almaktadır. HDK'lar Sözleşme'nin hazırlanmasında çok önemli bir rol oynamışlardır ve bu kesimlerin uygulama sürecine dahil olmaları da temel önem taşımaktadır.

59. Komite, çocukların insan haklarının geliştirilmesine, korunmasına ve izlenmesine yönelik çalışmalar yapmak üzere oluşturulan HDK koalisyonlarını ve ittifaklarını memnuniyetle karşılar ve Hükümetlere bu tür koalisyonlara ve oluşumlara buyurucu olmayan destek sağlamaları, onlarla olumlu resmi ve gayri resmi ilişkiler geliştirmeleri tavsiyesinde bulunur. HDK'ların, Madde 45 (a) çerçevesindeki “yetkili organlar” olarak Sözleşme ile ilgili raporlar hazırlamaları birçok durumda uygulama ve rapor süreçlerine gerçek anlamda ivme kazandırmıştır. Çocuk Hakları Sözleşmesi HDK Grubu, rapor süreci ve Komite'nin çalışmalarının diğer yönleri üzerinde son derece olumlu,

güçlü ve destekleyici bir etki yaratmıştır. Komite, hazırladığı rapor kılavuzlarında rapor hazırlama sürecinin “halkın katılımını ve hükümet politikalarının kamuoyu tarafından izlenip denetlenmesini özendirip kolaylaştırması gerektiğini” vurgulamaktadır.¹⁵ Bu uygulama sürecinde medya çok değerli bir ortak olabilir (ayrıca bakınız paragraf 70).

J. Uluslararası işbirliği

60. Madde 4, Sözleşme'nin uygulanmasının dünya Devletleri açısından işbirliğine dayalı bir çalışma olduğunu vurgular. Gerek bu madde gerekse Sözleşme'deki diğer maddeler uluslararası işbirliği gereksinimini vurgular.¹⁶ Birleşmiş Milletler Şartı (maddeler 55 ve 56) uluslararası plandaki ekonomik ve sosyal işbirliğinin amaçlarını belirler ve BM üyeleri bu Şart çerçevesinde “Kuruluşla ortak olarak ve ayrı ayrı” bu amaçları gerçekleştirecek girişimlerde bulunmayı taahhüt ederler. Birleşmiş Milletler Binyıl Bildirgesi'nde ve BM Genel Kurulu özel çocuk oturumu dahil diğer küresel toplantılarda Devletler, özellikle yoksulluğun ortadan kaldırılması için uluslararası işbirliği taahhüdünde bulunmuşlardır.

61. Komite, taraf Devletlere şu tavsiyede bulunur: Sözleşme, çocuklarla doğrudan veya dolaylı ilgili uluslararası kalkınma yardımları için bir çerçeve olarak kabul edilmeli ve donör durumundaki devletlerin programları hakları temel almalıdır. Komite, Devletlerden, gayri safi yurt içi hasılanın yüzde 0.7'sinin uluslararası kalkınma yardımları için ayrılması yolundaki BM hedefi dahil olmak üzere, üzerinde uluslararası mutabakata varılmış hedefleri gerçekleştirmelerini talep eder. Bu hedef, diğer hedeflerle birlikte, 2002 Uluslararası Kalkınma Finansmanı Konferansı'nın bir uzantısı olan Monterrey Mutabakatı'nda da yer almaktadır.¹⁷ Komite, uluslararası fonlar ve yardımlardan yararlanan Devletleri bu yardımların önemli bir bölümünü özel olarak çocuklara ayırmaya özendirir. Komite, taraf Devletlerden, sağlanan uluslararası desteğin özel olarak çocuk haklarının gerçekleştirilmesi için ayrılan miktarını ve oranını yıllık bazda belirlemelerini bekler.

62. Komite, kaliteli temel hizmetlere herkesin süreklilik temelinde ulaşabilmesini geliştirmekte olan ve donör Devletlerin ortak sorumluluğunda bir hedef olarak gören 20'ye 20 girişimini ve amaçlarını benimsemektedir. Komite bu konuda belirli bir hususa dikkat çekmek ister: Bu alandaki ilerlemeleri değerlendirmek amacıyla yapılan uluslararası toplantılarda varılan sonuçlara göre, ek kaynaklar tahsis edilmedikçe ve bu kaynaklar daha etkin biçimde kullanılmadıkça birçok Devlet temel ekonomik ve sosyal hakları yaşama geçirmekte zorlanacaktır. Komite, en ağır dış borç yükü altında olan ülkelerde Yoksulluğu Azaltma Strateji Belgesi (Poverty Reduction Strategy Paper) (PRSP) doğrultusunda yoksulluğun azaltılması adına verilen uğraşlara dikkat çeker ve bu uğraşları destekler. PRSP'ler, binyıl kalkınma hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik, başını ülkelerin çektikleri merkezi bir strateji olarak, çocuk hakları üzerinde de odaklanmalıdır. Komite, hükümetlerden, donörlerden ve sivil toplumdaki, PRSP'lerin hazırlanması sırasında çocuklara öncelik tanınması ve kalkınmaya sektör kapsamında yaklaşımlar (SWAP – sectorwise approaches to development) geliştirilmesi için çaba göstermelerini beklemektedir. Gerek PRSP'ler gerekse SWAP'lar çocuk haklarına ilişkin temel ilkeleri yansıtmalı; bütüncül ve çocuk merkezli bir yaklaşımla çocukları hak sahibi kişiler olarak tanımalı ve çocuklar açısından anlamlı kalkınma amaç ve hedeflerini içermelidir.

63. Komite Devletleri, Sözleşme'nin yaşama geçirilmesinde gerektiğinde teknik yardım almaya ve sağlamaya özendirir. BM Çocuk Fonu (UNICEF), İnsan Hakları Yüksek Komiserliği ve diğer BM kuruluşları uygulamanın birçok yönüne ilişkin teknik yardım sunabilecek konumdadırlar. Taraf

¹⁵ Ibid., para. 3.

¹⁶ Sözleşme'nin şu maddeleri uluslararası işbirliğine açık biçimde atıfta bulunmaktadır: 7 (2); 11 (2); 17 (b); 21 (e); 22 (2); 23 (4); 24 (4); 27 (4); 28 (3); 34 ve 35.

¹⁷ Uluslararası Kalkınma Finansmanı Konferansı, Monterrey, Meksika, 18-22 Mart 2002 (A/Conf.198/11).

Devletlerin, Sözleşme kapsamında verecekleri raporlarda bu tür teknik yardımlara duydukları ilgiyi de belirtmeleri yerinde olacaktır.

64. BM'ye bağlı ve ilgili bütün kuruluşlar, uluslararası işbirliği ve teknik yardımlarda Sözleşme'yi kılavuz almalı ve çocuk haklarını kendi etkinliklerine içselleştirmelidirler. Bu kuruluşlar, kendi nüfuz alanları içinde, yapılacak uluslararası işbirliğinin, taraf Devletlerin Sözleşme altındaki yükümlülüklerini yerine getirmelerini sağlamaya yönelik olmasına çalışmalıdırlar. Benzer biçimde, Dünya Bankası Grubu, Uluslararası Para Fonu ve Dünya Ticaret Örgütü de, uluslararası işbirliği ve ekonomik kalkınma ile ilgili etkinliklerinin çocukların yararına öncelik tanınmasını ve Sözleşme'nin eksiksiz biçimde yaşama geçirilmesini hedef almasını sağlamalıdırlar.

K. Bağımsız insan hakları kuruluşları

65. Komite, "Çocuk haklarının korunmasında ve geliştirilmesinde bağımsız insan hakları kuruluşlarının rolü" başlıklı 2. Genel Yorum'unda (2002), bu tür kuruluşların oluşturulmasını "taraf Devletlerin Sözleşme'nin onaylanmasıyla birlikte ortaya çıkan uygulama ve çocuk haklarını evrensel ölçekte geliştirme yükümlülükleri kapsamında gördüğünü" belirtmiştir. Bağımsız insan hakları kuruluşları, çocuklara yönelik etkili hükümet yapılanmalarını tamamlayıcı niteliktedir ve bu kuruluşların temel özellikleri bağımsızlıklarıdır. "Ulusal insan hakları kuruluşlarının rolü, Devletin Sözleşme'ye uyumunu ve uygulamada aldığı mesafeyi bağımsız biçimde izlemek ve çocuk haklarına tam saygı duyulmasını sağlamak için çaba göstermektir. Bu rol ilgili kuruluşların çocuk haklarının korunması ve geliştirilmesi adına projeler hazırlamalarını gerektirebilirken, Hükümet bundan hareketle izleme görevini ulusal kuruluşlara devretme yoluna gitmemelidir. Kuruluşların kendi gündemlerini ve etkinliklerini belirlemede bütünüyle serbest davranmaları temel önemdedir."¹⁸ Genel Yorum 2, çocuklara yönelik bağımsız insan hakları kuruluşlarının oluşturulmalarına ve çalışmalarına ilişkin ayrıntılı kılavuzlar içermektedir.

Madde 42: Sözleşme'nin yetişkinler ve çocuklar tarafından bilinmesinin sağlanması

"Taraf Devletler, Sözleşme'nin ilkelerinin ve hükümlerinin yetişkinler ve çocuklar tarafından bilinmesini sağlamak üzere uygun ve aktif yollardan harekete geçmeyi taahhüt ederler."

66. Kişilerin, haklarının neler olduğunu bilmeleri gerekir. Bütün toplumlarda olmasa bile çoğunda, geleneksel olarak çocuklar hak sahibi kişiler olarak görülmemektedir. Dolayısıyla, Sözleşme'nin 42'inci maddesinin özel önemi vardır. Çocukların çevresindeki yetişkinlerin, ana babaların ve diğer aile üyelerinin, öğretmenlerin ve bakıcıların Sözleşme'nin ne anlamlar taşıdığını, çocukların başkalarıyla aynı haklara sahip kişiler olarak tanınmaları gerektiğini bilmemeleri durumunda, Sözleşme'de yer alan hakların çocuklar açısından yaşama geçirilmesi uzak bir olasılık olarak kalacaktır.

67. Komite, Devletlerin, Sözleşme'ye ilişkin bilgileri toplumda geniş biçimde yaygınlaştırmaya yönelik kapsamlı bir strateji geliştirmelerini önerir. Bu konuda sağlanacak bilgiler arasında uygulama ve izlemeden sorumlu –hükümete dahil veya hükümet dışı- organlarla bunlarla nasıl temasa geçileceğine ilişkin bilgiler de yer almalıdır. En temelde ise, Sözleşme'nin metni bütün dillerde hazır olmalıdır. Bu arada Komite, Sözleşme'nin resmi ve gayri resmi tercümelerinin OHCHR tarafından derlenmesini taktirle karşılamaktadır. Ayrıca, Sözleşme'nin okuma yazma bilmeyenler tarafından da öğrenilmesini sağlayacak stratejiler geliştirilmelidir. UNICEF ve birçok ülkedeki HDK'lar, çeşitli yaşlardan çocukların anlamasını sağlamak için Sözleşme'nin sadeleştirilmiş dildeki versiyonlarını hazırlamışlardır. Bu, Komite'nin memnurlukla karşıladığı ve

¹⁸ HRI/GEN/1/Rev. 6, para. 25, p. 295.

desteklediği bir çalışmadır. Bu tür çalışmalarda çocukların nerelerden yardım ve danışmanlık alabileceklerine ilişkin bilgilere de yer verilmelidir.

68. Çocukların, hakları konusunda bilgi edinmeleri gerekir ve Komite Sözleşme'nin ve genel olarak insan haklarının her kademedeki okul müfredatına içselleştirilmesine özel önem vermektedir. Komite'nin "Eğitimin Amaçları" başlığını taşıyan 1. Genel Yorumu (2001) bu bağlamda değerlendirilmelidir (madde 29, para. 1). 29. maddenin 1. paragrafı, çocuğun eğitiminin "insan haklarına ve temel özgürlüklere saygı geliştirilmesine" yönelik olması gerektiğini belirtmektedir. Genel Yorum şu noktanın altını çizmektedir: "İnsan hakları eğitimi, insan hakları anlaşmalarının içeriği hakkında bilgi sağlamalıdır. Ancak çocuklar insan haklarını ayrıca, evde, okulda veya topluluklarında pratikte uygulanan insan hakları standartları yoluyla da öğrenebilmelidirler. İnsan hakları eğitimi, insan hakları değerlerinin çocukların gündelik yaşamları ve deneyimlerinde yansıma bulan, kapsamlı ve yaşam boyu sürecek bir eğitim olmalıdır."¹⁹

69. Benzer biçimde, Sözleşme'nin öğrenilmesi, çocuklar için ve onlarla birlikte çalışan herkesin başlangıç ve hizmet içi eğitimine dahil edilmelidir (bakınız yukarıda paragraf 53). Komite, taraf Devletlere, Sözleşme'nin kabulünün onuncu yıldönümü vesilesiyle yaptığı toplantıda geliştirilen tavsiyeleri hatırlatmak ister. Komite, bu tavsiyelerinde, "çocuk haklarına ilişkin bilginin yaygınlaştırılması ve bilinç-duyarlılık geliştirme çalışmalarının, salt ders vermenin ötesinde bir sosyal değişim, etkileşim ve diyalog süreci olarak kurgulandığında çok daha etkili olduğunu" belirtmektedir. Bilinç ve duyarlılık geliştirme çalışmalarına, çocuklar ve gençler dahil toplumun bütün kesimleri katılmalıdır. Ergenler dahil olmak üzere çocuklar, gelişme halindeki yetenekleri ölçüsünde, kendi haklarına ilişkin bilinç ve duyarlılık geliştirme çalışmalarında yer alma hakkına sahiptirler.²⁰

"Komite, çocuk haklarına ilişkin her tür eğitimle ilgili çabaların pratik ve sistematik olmasını, etkisinin ve sürekliliğinin azamiye çıkartılması açısından bu eğitimin mesleki eğitime içselleştirilmesini tavsiye eder. İnsan hakları eğitimi katılımcı yöntemler kullanılmalı ve bu alandaki profesyonelleri çocuklar ve gençlerle onların haklarını, saygınlıklarını ve öz saygılarını gözetecek biçimde etkileşime geçmelerini sağlayacak beceri ve tutumlarla donatmalıdır."²¹

70. Medya, gerek Sözleşme'nin bizzat kendisinin, gerekse buna ilişkin bilgi ve anlayışın yaygınlaştırılmasında belirleyici bir rol oynayabilir. Komite, medyanın bu süreçte gönüllülük temelinde yer almasını özendirir. Medyanın bu yöneliminde hükümetler ve HDK'lar da rol oynayabilirler.²²

Madde 44 (6): Taraf Devletler kendi raporlarının ülkelerinde geniş biçimde yayımını sağlarlar.

"...taraf Devletler hazırladıkları raporları kendi ülkelerindeki kamuoyuna en geniş biçimde açıklayacaklardır."

71. Sözleşme çerçevesindeki raporların ulusal düzeydeki uygulamada oynaması gereken önemli rolü oynaması isteniyorsa, bu raporların içeriğinin ilgili ülkedeki yetişkinler ve çocuklar tarafından bilinmesi gerekir. Rapor süreci, Devletlerin çocuklara ve haklarına karşı nasıl bir tutum

¹⁹ Ibid., para. 15, p. 286.

²⁰ Bakınız ÇHS/K/90, para. 291 (k).

²¹ Ibid., para. 291 (l).

²² Komite 1996 yılında "Çocuklar ve medya" başlığında bir Genel Tartışma Günleri yapmış ve ayrıntılı tavsiyeler benimsemiştir (bakınız ÇHS/K/57, paragraflar. 242 ve devamı.).

aldıklarının ortaya çıkması açısından özel bir fırsat oluşturur. Ancak, raporların ülke ölçeğinde yaygınlaştırılıp tartışılmaması durumunda bu sürecin çocukların yaşamları üzerinde önemli bir etki yaratması beklenemez.

72. Sözleşme, raporlarını kamuoyuna açıklamalarını taraf Devletlerden açık biçimde talep etmektedir. Bunun, söz konusu raporların Komite'ye sunumuyla birlikte yapılması gerekmektedir. Raporlar gerçek anlamda erişilebilir olmalı; örneğin çeşitli dillere çevrilmeli, çocuklar ve özürülülerin yararlanabilecekleri formlarda hazırlanmalıdır. İnternet bu yaygınlaştırma işine büyük ölçüde yardımcı olabilir; Hükümetlerin ve parlamenterlerin bu raporları web sayfalarına koymaları büyük yarar sağlayacaktır.

73. Komite, Devletlerden, sundukları raporlar üzerinde Sözleşme gereği yapılan incelemelerle ilgili bütün belgeleri geniş bir kesime yaymasını talep eder. Böylece yapıcı bir tartışma ortamı yaratılabilecek, her kademedeki uygulama sürecine girdi sağlanacaktır. Özellikle, Komite'nin sonuç gözlemleri çocuklar dahil kamuoyuna geniş biçimde ulaştırılmalı ve bu gözlemler parlamentolarda geniş biçimde tartışılmalıdır. Bağımsız insan hakları kuruluşları ve HDK'lar bu geniş kapsamlı tartışmanın gerçekleşmesinde belirleyici bir rol oynayabilirler. Komite'nin hükümet temsilcileri ile gerçekleştirdiği görüşmelere ilişkin özet kayıtlar, bu sürecin ve Komite'nin isteklerinin anlaşılmasına yardımcı olabilir ve bu belgelerin de bu nedenle yaygınlaştırılması gerekir.

Ek I

İNSAN HAKLARIYLA İLGİLİ DİĞER TEMEL ULUSLARARASI BELGELERİN ONAYLANMASI

Bu Genel Yorum'un 17. paragrafında da belirtildiği gibi Çocuk Hakları Komitesi, genel uygulama önlemlerine ilişkin düşüncelerinin bir parçası olarak ve insan haklarının bölünmezliği ve birbirine bağlılığı ilkesinin ışığında, halen bunu yapmamış olan taraf Devletlerden, Çocuk Hakları Sözleşmesi çerçevesindeki isteğe bağlı iki protokolü (çocukların silahlı çatışmalara katılmaları ve çocuk satışı, çocuk fuhuşu ve pornografisi) ve ayrıca temel nitelikteki 6 uluslararası insan hakları belgesini onaylamalarını ısrarla talep etmektedir. Komite, taraf Devletlerle olan diyaloglarında, ilgili diğer uluslararası belgeleri onaylama konusunu da gündeme getirmektedir. Söz konusu belgelerin tam olmayan bir listesi aşağıda verilmektedir ve Komite bu listeyi zaman zaman yenilemektedir.

- Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi İhtiyari Protokolü;
- Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi, ölüm cezasının kaldırılmasıyla ilgili ikinci İhtiyari Protokolü;
- Kadınlara Karşı Her Tür Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması İhtiyari Protokolü;
- İşkence ve Zalimce, İnsanlık Dışı ve Aşağılayıcı Tavrı ve Cezalara Karşı Sözleşme İhtiyari Protokolü;
- Eğitimde Ayrımcılığa Karşı Sözleşme;
- ILO Zorla Çalıştırma Sözleşmesi, No. 29, 1930;
- ILO Zorla Çalıştırmanın Kaldırılması Sözleşmesi No. 105, 1957;
- ILO İstihdama Kabulde Asgari Yaş Sözleşmesi No. 138, 1973;
- ILO En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliği Sözleşmesi No. 182, 1999;
- ILO Anneliğin Korunması Sözleşmesi No. 183, 2000;

- Mültecilerin Statüsüyle ilgili 1951 tarihli Sözleşme'nin Mültecilerin Statüsü ile ilgili 1967 tarihli Protokol ile değiştirilmiş hali;
- İnsan Kaçakçılığının ve Başkalarının Fuhuşundan Çıkar Sağlanmasının Önlenmesine Yönelik Sözleşme (1949);
- Kölelik Karşısı Sözleşme (1926);
- Kölelikle ilgili Sözleşme'ye değişiklik getiren Protokol (1953);
- Köleliğin, Köle Ticaretinin ve Köleliği Çağrıştıran Kurum ve Uygulamaların Kaldırılması için Ek Sözleşme (1956);
- Sınır Ötesi Örgütlü Suçlarla ilgili 2000 tarihli Birleşmiş Milletler Sözleşme'sini tamamlayan Başta Kadınlar ve Çocuklar Olmak Üzere İnsan Kaçakçılığının Önlenmesine ve Cezalandırılmasına ilişkin Protokol;
- Savaş Zamanlarında Sivillerin Korunmasıyla ilgili Cenevre Protokolü;
- Uluslararası Silahlı Çatışmaların Kurbanların Korunmaları ile ilgili 12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmesi'ne ek Protokol (Protokol I);
- Uluslararası Nitelik Taşımayan Silahlı Çatışmaların Kurbanların Korunmaları ile ilgili 12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmesi'ne ek Protokol (Protokol II);
- Anti Personel Mayınların Kullanımının, Depolanmasının, Üretiminin ve Aktarılmasının Yasaklanması ve Mayınların Tahribi ile ilgili Sözleşme;
- Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Statüsü;
- Ülkeler Arası Evlat Edinme İşlemlerinde Çocukların Korunması ve İşbirliği ile ilgili Lahey Sözleşmesi;
- Uluslararası Çocuk Kaçakçılığının Sivil Yönleri ile ilgili Lahey Sözleşmesi;
- Ana Babaların Sorumlulukları ile ilgili Yargı İşlemleri, uygulanabilir Yasalar, Tanıma, Uygulama ve İşbirliği ve Çocukların Korunması konularında Lahey Sözleşmesi, 1966.